

*Zegel van de kooplieden van Harderwijk uit 1263
Randschrift: "sigillum burgensium de herderuvich"*

kwartaalblad van
HERDEREWICH
de oudheidkundige vereniging
van Harderwijk en Hierden

In dit nummer:

Van de voorzitter	pag. 2
Van de bibliothecaris	pag. 2
Van de penningmeester	pag. 3
Lezing van woensdag 19 februari	pag. 3
Reacties op het bijvoeglijke naamwoord van Harderwijk	pag. 4
Middeleeuwse- en Provinciale Muntstag in Harderwijk (9)	pag. 6
Harderwijk al vermeld op 14e en 15e eeuwse wereldkaarten	pag. 13
Prins Hendrik in Harderwijk	pag. 18
Beken ten oosten van Harderwijk (1)	pag. 19
Van alles wat ver-EEUW-igd (16)	pag. 27
Antonius Nuck (2)	pag. 32
Harderwijkers en/of Hierders (15)	pag. 37
De familie Cook oftewel Kok in Amerika	pag. 42
Oproep (gezocht: secretaris)	pag. 44

Kroniek van Harderwijk

Nuast het *Vestigingsplan* ontvangt u jaarlijks de *Kroniek van Harderwijk*.

In deze uitgave van onze vereniging worden alle belangrijke gebeurtenissen van een jaar opgesomd.

Van 1996 tot 2001 werd de *Kroniek* samengesteld door mevrouw A. Kupat tot de heer J.J.H. Koolman. Met ingang van de *Kroniek* 2002 heeft overr. Kupat te kennen gegeven met dit werk te willen stoppen. Vanaf 1978 heeft zij zich ingezet voor de *Kroniek van Harderwijk*. Eerst zat ze in de werkgroep van Harderwijk, die de "*Kroniek van Harderwijk 1931 - 1981*" tot stand bracht. Daarna redigeerde zij samen met een aantal andere leden de jaarlijkse *Kroniek van Harderwijk*.

De samenvastor was toen de heer S. Baakman. Na zijn vertrek naar Bovenrij namen mevrouw Kupat en de heer Koolman deze taak op zich. Harderwijk bedankt mevrouw Kupat voor het vele werk, dat ze voor de *Kroniek* gedaan heeft.

Mevrouw S. Verwijer - met Hilde is bereid gevonden om samen met de heer J. Koolman de *Kroniek van Harderwijk* de komende jaren voort te zetten.

Van de bibliothecaris

G. Bovenis

Gedrukte en eedare blaeken

Onder de titel "*De overstroming aan de Oost- en Zuidwal van de Zuiderzee*" beelcht T. Blaauw de vrees wateroverstromingen door de oeeaan heen. In beginsel in het jaar 1170. Eerwans van de heer Blaauw van erfelijk over "*De bewoners van het Zuiderzeegebied en de kustgebieden tot 1170*". E.a.a. is in vinden in "*Uit de Oude-Struik*" van oktober 2002.

In "*Van 't Erf van Breyer*" nr.31 vervolgt Peter Yetsa zijn eerie over Dunes troepen in Ennebo en Harderwijk op 14 en 19 mei 1940. Vóór het overwerk van de door de Duitsers georderde vreesrecheppen zal bij de echie Harderwijkers onder ons veel gesprekstof opleveren.

In de "*Kroniek*" nr.4-2002 van de oudheidkundige kring "*vroort*" beelcht P. van Dijk van eerial vordelen uit de 15e en 16e eeuw in dit zomer van 2000 gedaan met beruip van een metaaldetektor.

Dit speurwerk vond plaats tijdens de dijverzwaarng bij Wijn.

In "*Nederse Historisch*" van December 2003 beelcht J.A. de Wit zijn eerie over de Belgische vluchting Oean Roostels en vervolgt A.P. Cronswaal zijn ocke over de prehistorie.

In "**de Graver**" uit Putten van september 2002 behandelt H. Esveld ditmaal het dorsen.

De woordenlijst van het Puttens dialect komt in dit nummer en dat van december weer uitgebreid aan de orde.

Dit, en nog veel meer kunt U ook komen lezen in deze bladen die in onze bibliotheek ter inzage liggen. Lenen kan vanzelfsprekend ook.

Met uitzondering van de maanden juli en augustus bent U elke eerste woensdagavond van de maand tussen 19.00 en 21.00 uur van harte welkom in de "Kiekmure".

Van de penningmeester

De betalingen van de contributie stromen weer binnen.

Van mevr. de Reus-van Dam ontvingen wij tevens een extra donatie van € 50= . Onze hartelijke dank.

Leden die géén acceptgiro in de uitnodiging voor de jaarvergadering hebben aangetroffen kunnen de contributie ook voldoen door € 16.= te storten op giro 303.61.92 t.n.v. HERDEREWICH. Bij voorbaat dank!

Lezing van woensdag 19 februari j.l.

mevr. J. Mondeel

Bij de lezing over Middeleeuwse tuinen, door de heer drs. H.J. Saaltink, kwam het lied "Heer Jezus heeft een hofke" ter sprake.

De redactie kan belangstellenden een fotokopie van de tekst met "muziek" beschikbaar stellen, zoals ons verstrekt door mevr. Mondeel.

Het verslag van de betreffende lezing hopen wij wij in het juninummer te kunnen plaatsten.

Middeleeuwse tuinlieden aan het werk

Reacties op het bijv. naamwoord van Harderwijk:

Redactie

Harderwijkse inwoners of Harderwijker inwoners en Hierdense beek of Hierderbeek, etc.

De vraag om commentaar op ons artikeltje in het vorige Vittepraetje heeft meerdere reacties opgeleverd, waarvoor onze dank. Het blijkt een onderwerp, dat de tongen (en de pennen) heeft losgemaakt.

Bij de reacties waren een groot aantal voorbeelden van plaatsnamen waar ook de uitgang “-er” gebruikelijk is, al wordt ook geconstateerd, dat later de uitgang “-sche” wordt aangetroffen en niet bekend is waar dit vandaan komt. Een andere reactie gaf o.i. al heel wat duidelijkheid: gesteld wordt, dat in de oudste archieven geschreven staat: *Harderwijkse erven*, wat in latere archieven *Harderwijksche erven* werd. Sinds het verdwijnen van de uitgang “-sche” is dat nu dus *Harderwijkse erven* geworden.

Overigens ontvingen wij ook een aardig artikel uit de tijd, dat de “-sch” nog gebruikelijk was. In de “Navorscher” van 1860 werd gereageerd op het uitkomen van een almanak in Weesp met de titel “Weespsche- en Gooische Almanak”. In het artikel wordt geen bezwaar gemaakt tegen Gooische Almanak, maar wel tegen Weespsche Almanak. O.i. terecht, maar waar ligt dat nu aan? Alleen het gehoor of zijn er regels voor?

Om meer duidelijkheid te verkrijgen, heeft de redactie met medewerking van één onzer leden, ook de visie van de vereniging “Onze Taal” gevraagd. We legden de vraag voor:

“Kunt U ons aangeven of er regels zijn - en zo ja, welke - voor het gebruik van aardrijkskundige namen als bijvoeglijke naamwoorden?”

Inmiddels hebben wij antwoord gekregen, waarvan wij het volgende citeren:

“U vraagt wat het onderscheid is tussen de bijvoeglijke naamwoorden 'Harderwijker' en 'Harderwijkse'. Zoals u al vermoedt, kunnen deze twee vormen inderdaad allebei gebruikt worden;

'Harderwijker' is de oudere vorm, 'Harderwijkse' de recentere.

Er zijn wel nuances in het gebruik: 'Harderwijker' wordt vooral gebruikt wanneer het een **officiële betrekking** met de stad Harderwijk uitdrukt, en 'Harderwijkse' is een wat **algemenere, neutralere aanduiding** voor personen of zaken die met Harderwijk te maken hebben. Aangezien zulke nuances echter steeds meer verdwijnen, kan in vrijwel elke betekenis al 'Harderwijkse' gebruikt worden. (einde citaat).

Helaas hebben wij nog geen antwoord verkregen op de vraag of hier

regels voor zijn, bijv. achter bepaalde klinkers of medeklinkers. We nemen dus maar aan dat dit niet zo is en dat het meer met het gehoor heeft te maken en met het historisch gegroeide gebruik.

Conclusie

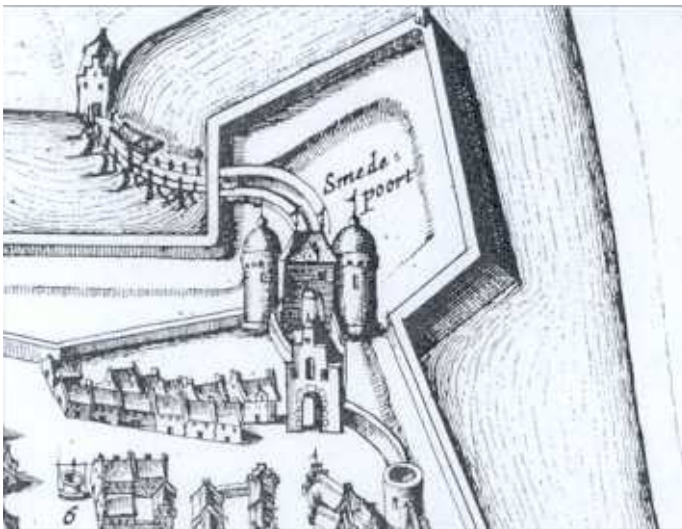
Op grond van het antwoord van “Onze Taal” kunnen wij wat Harderwijk betreft ons nog wel voorstellen dat bijv. nog steeds gesproken zou worden van: het Harderwijker stadhuis en de Harderwijker burgervader, als uitdrukking van de **officiële relatie** met Harderwijk. Echter menen wij ook dat ontwikkelingen in de loop der tijd geleid hebben tot het normaliter gebruiken van Harderwijkse als bijv. naamwoord.

Vanuit oude archieven - zoals boven aangegeven - blijkt deze ontwikkeling en voor het gehoor zal Harderwijkse ook geen probleem kunnen opleveren. Het in de media wel erg vaak gebruikte Harderwijker als bijvoeglijk naamwoord is dus wat achterhaald.

Zo zullen wij in onze Harderwijkse uitgave van de Harderwijkse vereniging Herderewich ook Harderwijkse- en Hierdense historische wetenswaardigheden blijven vermelden voor de geïnteresseerde Hierder (of Hierdenaar?) en Harder-wijker, zijnde Hierdense- en Harderwijkse inwoners. Tenslotte gaat ook een historische vereniging met zijn tijd mee.

Nieuwe vraagstelling:

De Smeepoortstraat is vernoemd naar de Smeepoort (of Smedepoort?). Waarom dan Smeepoortenbrink i.p.v. de Smeepoortbrink? En sinds wanneer?

Fragment uit de kaart van Nic. Geelkerken (1639)

Middeleeuwse- en Provinciale Muntslag in Harderwijk (9)

Rob K.S. Beute

In de voorgaande afleveringen van Vittepraetje hebben wij de allereerste munten op naam van Harderwijk beschreven en enkele daarvan afgebeeld. Het waren kleine zilveren muntjes uit de late Middeleeuwen, die in Harderwijk geslagen zijn tussen 1343 en 1378. Dit gebeurde in opdracht, respectievelijk van de Gelderse Hertog Reinoud II, diens weduwe Alianora (of Eleonora) en door de Utrechtse Bisschop Arnold van Hoorne. In opdracht van de Gelderse Hertog Willem I werd in Harderwijk - tussen 1379 en 1402 - nog tenminste één soort zilveren munten te Harderwijk geslagen (een "Groot" ter waarde van 4 Duiten) met op de keerzijde vermelding van de stadsnaam van Harderwijk.

Van de lange periode die daarna volgde zijn geen munten van Harderwijk teruggevonden en in die tijd waarschijnlijk ook niet geslagen, totdat in 1582 door Graaf Willem IV van den Bergh, die tevens stadhouder van Gelderland was, opdracht werd gegeven tot het slaan van munten in Harderwijk. Daarvan zijn een aantal grote zilveren daalders getoond. In de daaropvolgende aflevering is de definitieve overplaatsing van de Provinciale Munt naar Harderwijk in 1583/'84 beschreven en werd een in Harderwijk geslagen Nederlandse Rijksdaalder van de Provincie Gelderland afgebeeld.

Daarna zijn achtereenvolgens behandeld:

de vele in Harderwijk geslagen Gelderse koperen Duiten, zilveren Stuivers en Dubbele Stuivers, zilveren Schellingen en zilveren Provinciale- en Nederlandse Guldens.

De Zilveren Ridder of Dukaton en de Zilveren Dukaat of Rijksdaalder

Zowel gouden als zilveren munten waarop een ruiter is afgebeeld kregen de naam Ridder of Cavalier (in het Franse- en Vlaamse taalgebied).

Gelderland begon in 1581 met een nieuwe muntreeks, de Gelderse gouden en zilveren Rijders.

Het voornaamste doel hiervan was om directe winst te behalen door de zilveren munten met een lagere intrinsieke waarde (zilver-gehalte) in omloop te brengen ter waarde van 60 Stuivers: de z.g.n. Ridderdaalder.

Als enige andere provincie volgde Friesland het Gelderse voorbeeld en liet ook een Ridderdaalder slaan.

In 1618 is in de zuidelijke provincies voor de Spaanse Nederlanden een zilveren munt van 60 Stuivers vervaardigd met voor het eerst de naam **Ducaton**. Hierop was een dubbelportret van de Aartshertogen Albrecht en Isabella aangebracht. In 1598 was aan hen de soevereiniteit over de Nederlanden overgedragen door Koning Philips II (vader van Isabella) en na de dood van Albrecht werd Isabella landvoogdes over de - onder Spaanse soevereiniteit terugkeerde - Nederlanden.

Gelderse Rijderdaalder (zilver) 1582

ware grootte

- Vz.: Ruiter met banner en gesloten vizier boven Gelders wapenschild.
Paardenhoofd met pluim.
Tekst: DEVS CONSTITVIT REGNA 8 Z (=15 82)
God sticht de koninkrijken
Kz.: De wapens van Gelderland en Zutphen onder een grote tournooihelm.
Tekst: MON(ETA) NO(VA) DVC(ATVS) GELR(IAE) CO(MITATVS) ZVT(PHANIA)
Nieuwe munt van het Hertogdom Gelre en de Graafschap Zutphen.

Friese Rijderdaalder (zilver) 1582

ware grootte

- Vz.: Geharnaste ridder met gesloten vizier en geheven zwaard met een banier te paard, springend over het ongekroonde provinciewapen van Friesland.
Tekst: NISI DNS (=DOMINVS) NOBISCVM = Tenzij de Heer met ons is.

Ducaton (zilver)

1619

op naam van de Aartshertogen Albrecht en Isabella

ware grootte

Deze munten ter waarde van 60 Stuivers werden geslagen in de Zuidelijke Nederlanden (Brabant) en verdreven in de Noordelijke Gewesten de Nederlandse Rijksdaalders en Leeuwendaalders uit de binnenlandse circulatie.

De Staten-Generaal in de Noordelijke Nederlanden.

In de vijftiger jaren van de zeventiende eeuw begon de vraag naar handelsmunten (voor de export) terug te lopen en werd de rol van het Zuid-Nederlandse geld in de binnenlandse circulatie steeds overheersender. Mede daarom werd In 1659 door de Staten-Generaal besloten een **Zilveren Rijder** te laten slaan met een waarde van 63 Stuivers. Gelijktijdig werd een **Zilveren Dukaat** in omloop gebracht ter waarde van 50 Stuivers. Beide munten werden al spoedig aangeduid, resp. als **Dukaton** en als **Rijksdaalder**.

Tot aan de Franse invasie in 1672 zijn deze twee soorten munten in grote aantallen geslagen en lukte het inderdaad de Zuidnederlandse munten te verdringen uit de Noordelijke Gewesten.

Als gevolg van de Franse bezetting werd de muntenproductie o.m. in Harderwijk, tijdelijk gestaakt, terwijl in de munthuizen van Enkhuizen, Dordrecht en Middelburg de productie sterk opgevoerd kon worden door grote hoeveelheden zilverwerk (via een oorlogslening) met spoed om te zetten in munten.

Zilveren Rijder of Dukaton van Gelderland

1670 (1e type)

Muntmeesterteken "Zittend hondje" =

geslagen door muntmeester Paulus Sluijskens te Harderwijk.

ware grootte

Tekst: MO(NETA) NO(VA) ARG(ENTEA) PRO(VINCIARVM)
CONFOE(DERATARVM) BELG(ICARVM) D(VCATVS) GEL(RIA) C(OMITATVS)
Z(VTPHANIA) = Nieuwe zilveren munt van de Provinciën der Vereenigde
Nederlanden - Hertogdom Gelre en Graafschap Zutphen.

Zilveren Rijder of Dukaton van de Provincie Gelderland

1792 (nieuw type met lange staart)

Muntmeesterteken "Korenaar" =

geslagen door muntmeester Marten Hendrik Lohse te Harderwijk.

ware grootte

Tekst Kz.: MO(NETA) NO(VA) ARG(ENTEA) CONFOE(DERATARVM)
BELG(ICARVM) PRO(VINCIARVM) D(VCATVS) GEL(RIAE) & C(OMITATVS)
Z(VTPHANIA) = Nieuwe zilveren munt van de Staten der Vereenigde
Provinciën - Hertogdom Gelre en Graafschap Zutphen.

Zilveren Rijder of Dukaton van de Provincie Gelderland
1765 (nieuw type met krulstaart)
Muntmeestertekentje "Boompje" =
vervaardigd door muntmeester Carel Chr. Novisadi te Harderwijk.

vergroot

ware grootte
43 mm

Zilveren Dukaat of Rijksdaalder van de Provincie Gelderland 1699

Muntmeestertekentje "Ridder-te-paard" =
geslagen door muntmeester Lambert Ridder te **Harderwijk**.

ware grootte

Herkomst en bestemming van het zilver voor de muntslag.

Naast de productie van munten voor gebruik in eigen land zijn in de muntthuizen van de Republiek veel munten voor de export aangemunt.

De ontwikkeling van Amsterdam tot een internationale stapelmarkt in de 17e eeuw, maakte de stad tot een centrum van de handel in edelmetaal. Vooral de munthuizen in de omgeving van de hoofdstad, met name die in de Westfriese steden en te Utrecht, Dordrecht en **Harderwijk**, kregen door de geringe transportkosten veel muntopdrachten.

De grote hoeveelheden zilver, die uit de Spaanse koloniën naar Europa kwamen, zijn voor een deel in de Nederlanden omgemunt.

Het zilver werd vanuit Amerika naar Europa gebracht in de vorm van "baren" of als "Spaanse matten" (munten van zeer onregelmatige vorm en met een waarde van acht realen). Het belandde in onze streken door handel en via troepenbetalingen.

Veel van dit zilver werd weer uitgevoerd in de vorm van Nederlandse munten; waarbij in de 17e eeuw Rijksdaalders vooral naar de Oostzeelanden uitgevoerd werden.

Zilveren Dukaat of Rijksdaalder van de Provincie Gelderland

1761 (nieuw type)

Muntmeesterteken "Boompje" =

geslagen door muntmeester Carel Christiaan Novisadi te Harderwijk.

ware grootte

Tekst:

CONCORDIA RES PARVAE CRESCVNT = Kleine zaken groeien door eendracht (Eendracht maakt macht).

Literatuur:

- P. Verkade - "Muntboek" - Uitg. Schiedam - 1848
- Veilingcatalogi van Laurens Schulman b.v. te Bussum
- "Geld door de eeuwen heen" - Pampus Associates Amsterdam - 1984
- Veilingcatalogus "De Nederlandsche Muntenveiling" - Weesp - uitg. 2002
- "de Nederlandse Munten" door Dr. H.Enno van Gelder - Aula boeken - Uitg. 1980
- "Numismatische Linguistiek" door J.J. Grolle - Uitg. De Nederlandse Bank n.v. 1983-1984

Harderwijk al vermeld op 14e en 15e eeuwse wereldkaarten

J.J.M. Deitmers

Het geeft een verrassend gevoel de plaats Harderwijk afgebeeld te zien op wereldkaarten uit de veertiende en vijftiende eeuw.

De oudste kaart waarop de plaats is aangegeven, is de **Portolaankaart**¹ van Angelino Dulcert uit 1339. De naam Harderwijk wordt hier gespeld als **Ardroick**. Het waren tenslotte zeelieden, die de kennis overbrachten naar de kaartenmakers en ze gingen bij de plaatsnamen af op hun gehoor. Vermoedelijk hebben geschreven stuurmangidsen - z.g.n. leeskaarten² - uit de 13e en 14e eeuw die informatie verschaft aan de Italiaanse en Catalaanse kaartenmakers. Die leeskaarten waren weer samengesteld door schippers uit de Lage Landen en uit Noord-Duitsland.

Jammergenoeg zijn er slechts enkele leeskaarten bewaard gebleven en leeskaarten waarin Harderwijk genoemd wordt, heb ik niet gevonden.

Een andere zeer oude kaart is de beroemde **Catalaanse wereldkaart** uit 1375, getekend door Abraham Cresques van Majorca. Deze kaart geeft ons o.a. de volgende geografische aanduidingen uit de Lage Landen:

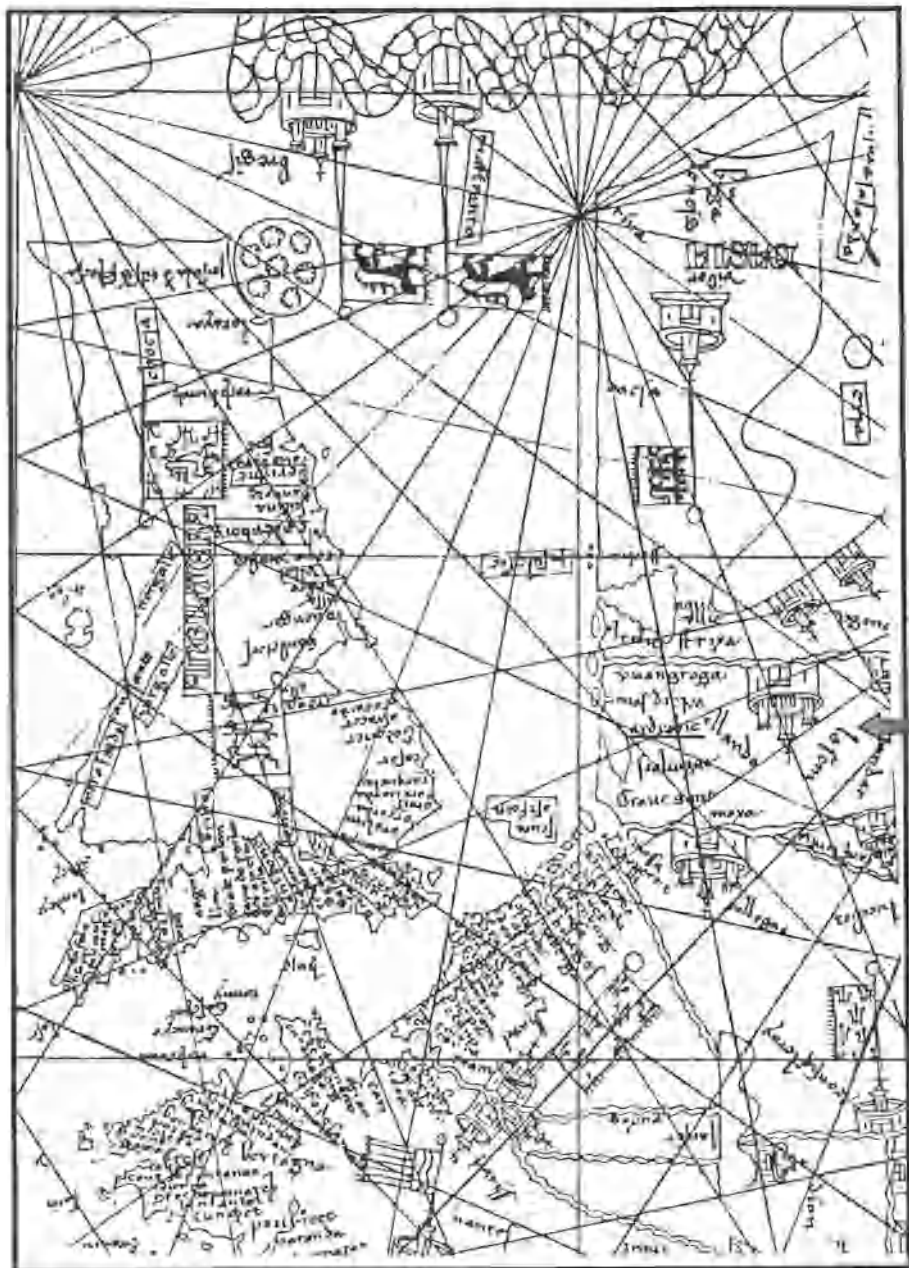
Masdiepa - Marsdiep
Ardrohic - Harderwijk
Scalingue - Terschelling (of Scheveningen)
Gravesant - 's-Gravezande
Mossa - Maas

Bij deze spaarzame namen uit ons gebied wordt dus Harderwijk wel genoemd.

Dat het kaartbeeld van ons gebied bijna 100 jaar hetzelfde bleef, is te zien op een kaart van Gratiopus Benincasa, gemaakt in 1467. Het toont aan dat de kennis omtrent de zeilvaart vanuit de Middellandse Zee naar de Noordelijke gebieden weinig toenam en dat het meer kopieerwerk werd.

Op veel andere grote wereldkaarten, die later verschenen, verdween de plaatsnaam Harderwijk. Dit zal zeker verband houden met het feit, dat de plaats (haven) Harderwijk in betekenis afnam en andere plaatsen³ voor de kaartenmakers belangrijker werden.

Dat Harderwijk kennelijk al vóór de 14e eeuw betekenis had voor zeelieden uit het Middellandse Zeegebied, blijft toch wel opmerkelijk⁴.

De beroemde Catalaanse wereldkaart uit 1375, getekend door Abraham Cresques van Majorca

Kaart van Gratiopus Benincasa, gemaakt in 1467

Kaart van Jan (de Beeldesnijder) van Hoirne te Antwerpen uit 1526.

Van de oudste zeekaart van Nederland, die in eigen land gemaakt en gedrukt is, zijn slechts enkele fragmenten bewaard gebleven⁵. Hij is gemaakt door Jan (de Beeldesnijder) van Hoirne te Antwerpen in 1526. Bijna 200 jaar later dan de kaart van A. Dulcert. Toevallig is op één van de overgebleven stukken de Zuiderzee met havens te zien. De rest is verloren gegaan.

1. Een portolaankaart is een Italiaanse zeekaart op perkament getekend (porto = haven).
2. Een zeemansgids is een beschrijving van kusten, havens en vaargeulen voor gebruik bij het navigeren, veelal met getijdetafels, koersen en

afstanden tussen havens. In Italië een “Portolano” genoemd; in Frankrijk “Routier de Mer”; in Engeland “Rutters of the Sea”; in Duitsland “Seebuch” en in Nederland “Leeskaart”.

3. Zo weten we bijv. dat in 1538 de Hanzestad Kampen voor de betonning van het Marsdiep zorgde en die zorg werd in 1452 overgenomen door Amsterdam. Harderwijk heeft die zorg nooit gehad (?).
4. Waarom die bekendheid?
5. Gemeentearchief Groningen. (Kopie in het Stadsmuseum van Harderwijk).

De verschillende schrijfwijzen van **Harderwijk** op de oude Leeskaarten:
(uit: Kartenbild E. Moritz)

- Ardrohic - Dalorto (= Dulcert) 1330
- Adrohic - Mediz Atlas 1351
- Adrohic - Katal. Weltkarte 1375
- Ardoich - Giraldi 1426
- Ardrohic - Museo Borbonico
- Ardroich - Georgio Calapoda 1552

Prins Hendrik in Harderwijk

Van mevrouw Mondeel, lid van Herderwich, ontvingen wij een artikeltje, dat zij heeft opgemerkt in een gedenkboek ter gelegenheid van het 100-jarige bestaan van de Telegraaf. Dankzij haar opmerkzaamheid m.b.t. de historie van Harderwijk en met inachtneming van de bronvermelding, geven wij het hier graag weer en - wel zo aardig - met de spelling zoals destijds geldend.

De watersnood in Harderwijk: 15 januari 1915

Citaat: Men meldt ons uit Harderwijk:

In geen 30 jaar heeft men alhier van het zeewater zooveel last gehad als Donderdag toen de storm uit het Noord-Westen het water met onbeteugeld geweld tot voor de muren, neen, tot in de straten opdreef, zodat Vrijdag-morgen het grootste deel van de stad geheel blank stond. Welke angstige uren hadden de menschen, vooral de buitenwonenden, des nachts reeds doorgebracht.

Velen zaten met hun gehele hebben en houden op den zolder, terwijl anderen naar familieleden die "hoog" woonden waren gevluht.

Te verwonderen is het, dat er niet nog meer vee verdronken is; de tijd ontbrak bijna, evenals bij een snel om zich heen grijpende brand, om de beesten in veiligheid te brengen. Sommige boeren moesten enkele koeien en varkens missen; van kippen en ander kleinvee bleef niet veel over. In Harderwijk was het een ontredderde toestand, daar zag men de brievenbestellers op een paardekar van het kantoor halen om hen naar de verschillende deelen der gemeente te brengen.

Met ladders bracht men de menschen van hunne bovenwoningen naar beneden om hen dan naar een hogere plaats te voeren.

Alle scholen waren gesloten; geen enkele was te bereiken; er werd ook niet aan gedacht, want er was buiten veel te veel te zien voor de jeugd, die zulke gevallen gewoonlijk van den gemakkelijksten kant opneemt.

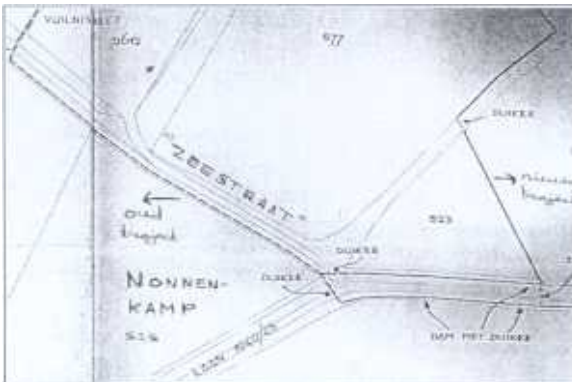
Tegen de middag was het water zoover gezakt, dat de straten weder begaanbaar waren. Enige huisjes aan de haven leden veel schade, doordat in de nabijheid liggende boomen aan het drijven geraakt waren en met de gevels in aanraking kwamen, die daardoor voor een groot deel werden stukgeslagen.

Tegen 12 uur des middags kwam Prins Hendrik zich per auto van de zaak op de hoogte stellen.

De Wetering of de Zilverbeek

Het oudste keurboek van Harderwijk is vóór 1470 opgesteld. Hierin wordt de ligging van de Nonnenkamp omschreven als “upter weteringe, an de Broeckstege”¹. In 1873 ligt de Nonnenkamp aan de Broeksteeg, met als kadastraal nummer A525². Het traject van de Broeksteeg wordt nu gevolgd door de Laan 1940 - 1945 (gedeeltelijk), de Holzstraat en de Broeklaan. De locatie van de Nonnenkamp komt overeen met de zuidwestelijke hoek van de Zeestraat met de Laan 1940 - 1945. Blijkbaar is er een beek langs het Broeksteegtraject geweest, die de stad naderde tot voorbij de tegenwoordige Zeestraat.

In 1818 wordt tijdens een raadsvergadering voorgesteld “om de aangelanden aan de Broeksteeg ter bevordering van den afloop van het water, en ter verbetering der weg, te gelasten alle heulen of deukers (duikers, TG) weg te ruimen, en bruggen in derzelver plaats te leggen”. Dit plan wordt door de raad onmiddellijk goedgekeurd³. Hiermee wordt duidelijk dat een goed stromende afwateringsbeek langs de Broeksteeg in de negentiende eeuw in een duidelijke behoefte voorziet. De plaats van uitmonding moet gezocht worden in het gebied tussen de Zeestraat en de Havendam. In 1827 is er sprake van “het kleine beekje buiten de stad”⁴. In 1898 moet er een oplossing bedacht worden voor de uitmonding van het beekje in de nieuwe lighaven⁵. Bij deze gelegenheid is het beekje nog steeds naamloos, maar in 1932 blijkt het een naam te hebben. D.J. Wuestman noteert dan dat het “Zilveren Beekje” bij de scheepswerf in de havenkom stroomt⁶.

Op een kaart uit 1948 komt de naam “Zilverbeek” voor⁷. Eigenlijk gaat het om twee beken, die aan beide kanten van het Broeksteegtraject stromen.

Bij de hoek van de Laan 1940 - 1945 met de Zeestraat komen de beken samen en stromen in de richting van de haven aan de westkant van de Zeestraat. Dit eindtraject is niet lang daarna vervangen door een meer oostelijk gelegen traject.

Bij navraag is gebleken dat de Zilverbeek ooit begon in de buurt van de Tabaksweg, maar reeds vóór 1990 is verdwenen⁸. Al met al heeft deze waterloop minstens 500 jaar bestaan.

De Leuvenumse beek

Deze beek ontspringt in de directe omgeving van het Uddelermeer, maar over de ligging van de oorsprong zijn de meningen verdeeld. Men kan kiezen uit het Uddelermeer, een watergang die uit de Kroondomeinen komt en een bron in de buurtschap Meerveld.

De bijdragen van deze drie bronnen komen samen bij het tehuis “Bos en Hei”. Dit samenvloeiingspunt (ca. 350 m ten zuiden van het Uddelermeer) zou men als het echte begin van de beek kunnen opvatten⁹.

De beek wordt achtereenvolgens vernoemd naar de plaatsen Staverden, Leuvenum en Hierden. Voor het gemak wordt voor het hele traject (enkele citaten uitgezonderd) de vernoeming naar Leuvenum gebruikt. Dit gebeurt ook al in 1368, als wordt opgemerkt dat de “Luevenummerbeek” van Staverden naar zee loopt¹⁰.

Deze beek is diverse keren het onderwerp geweest van wetenschappelijk onderzoek. Het is gebleken dat de huidige ligging van het beekdal ver voor het begin van onze jaartelling al min of meer vastgelegd werd. Er wordt wel rekening gehouden met een vroegere loop door het Beekhuizerzand¹¹.

Dit roept de vraag op of de uitmonding in zee altijd op dezelfde plek is geweest. Afgaande op de veldnamen rondom het eindtraject, zou men kunnen denken aan een breed uitwaaierende beek. Uit het veldnamenonderzoek van J. Kroes is gebleken dat hier namen voorkwamen als “Heimenbroek” en “Kortenbroek” (beiden aan de westkant), “Hierderbroek” (aan beide kanten) en “Elsbroek”. De laatste naam is ook de oudste naam en wordt al in 1331 genoemd in de vorm van “Elsbroke”.

Kroes beredeneert dat het gaat om een gebied dat in de omgeving van de “Essenburg” lag. Hij stelt het zich voor als een vochtig moerasbos, waarin de els waarschijnlijk overheerste¹².

Het is opvallend dat de naam “Broeksteeg” hier nog steeds wordt gebruikt. Vroeger was het een alternatieve naam voor de Wijtgraaf en het aansluitende wegtraject ten oosten van de beek. Nu komt deze naam nog voor op het meest oostelijke traject, op grondgebied van de huidige gemeente Nunspeet. De gelijknamige steeg tussen Harderwijk en Hierden, zoals hierboven genoemd, heeft hier uiteraard niets mee te maken.

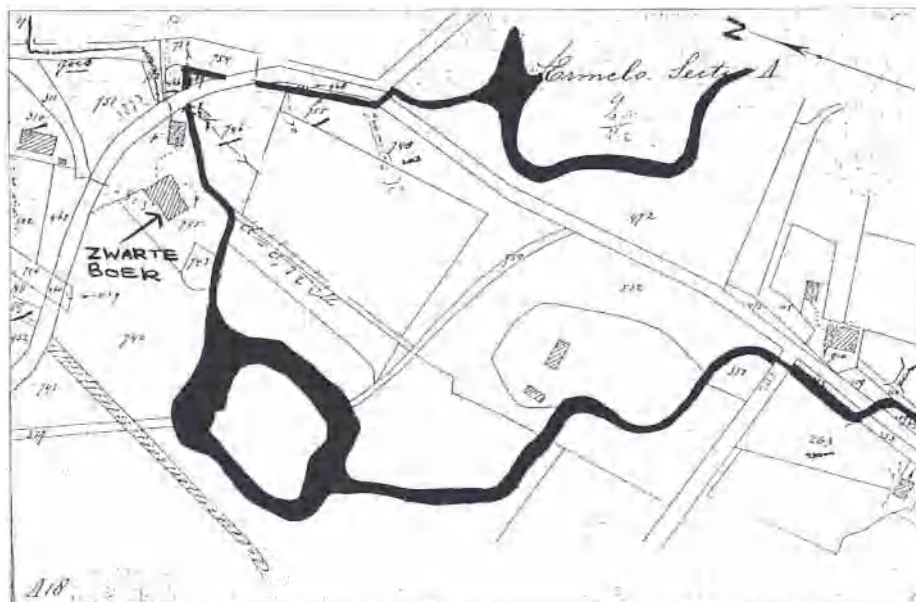

In de loop der eeuwen is er veel rondom de Leuvenumse beek veranderd. Er zijn grote landhuizen verrezen, allemaal omringd door een gracht. Verder zijn er van Staverden tot en met Hierden watermolens in bedrijf geweest. Bovendien hebben overstromingen de verantwoordelijke overheden gedwongen tot maatregelen om de beek te bedwingen.

In 1290 staat er al een aanzienlijk huis in Staverden. Waarschijnlijk staat dit huis op de plek van het tegenwoordige “kasteel” Staverden. Op twee tekeningen uit 1732 wordt een groot huis afgebeeld met een gracht¹³.

In 1652 wordt in het vroegere “Elsbroek” de Essenburg voltooid. Volgens recente inzichten is daar geen ander gebouw aan voorafgegaan¹⁴. Rond 1745 wordt in Leuvenum, ten westen van de hoofdbeek, het huis Leuvenum gebouwd¹⁵.

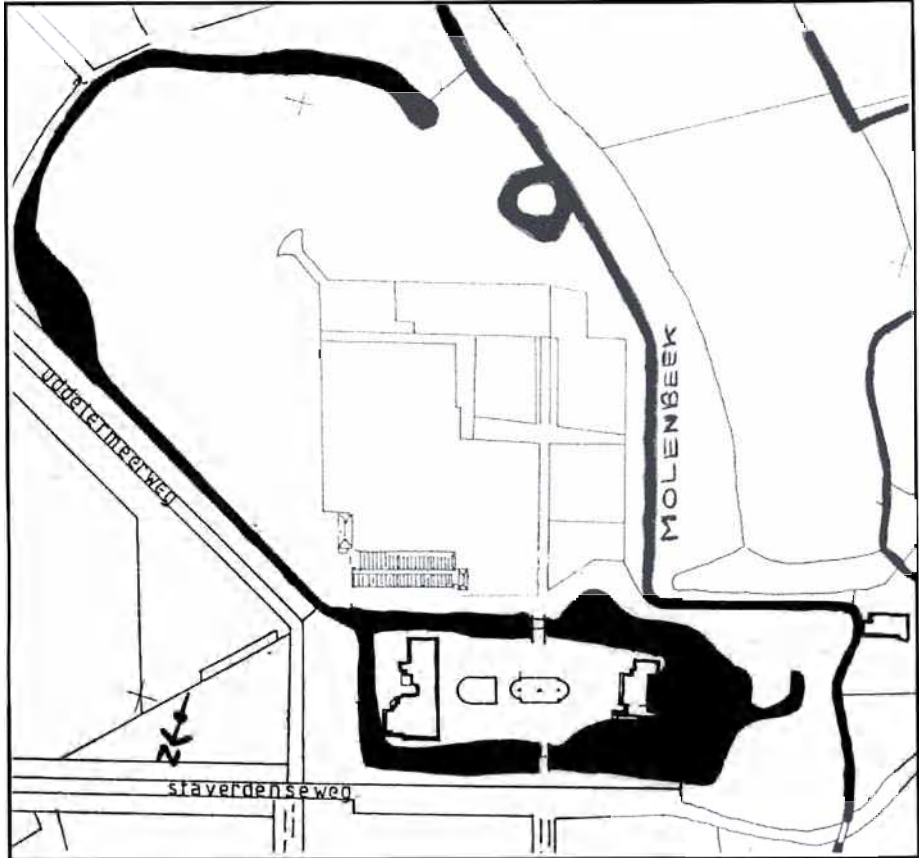
In 1852 zijn er veel klachten over overstromingen in Leuvenum. Het gemeentebestuur van Ermelo noteert: "dat het verlaat in de beek tusschen de buurt en de Zandmolen (ten noorden van Leuvenum, TG) te hoog is, waardoor het van boven afkomende water geen voldoende afloop heeft, hetgeen veroorzaakt dat nu en dan de weg bij de Zwolsche brug en bij de brug achter Lubbert Vliek onderloopt, in de passage belemmerd wordt. Algemeene en bijzondere belangen vorderen dat het bedoeld verlaat, althans in het vochtige jaargetijde, wat verlaagd wordt ..... dat het water in de grachten rondom het huis Leuvenum te hoog is, waardoor ook de door de buurt loopende spreng, die de grachten van water voorziet, geen voldoende afloop heeft en de buurtweg, mitsgaders de daaraan gelegene erven overlast lijden, verbetering van den uitloop der grachten nabij de herberg is alzoo mede een dwingende vereischte"¹⁶. Het kan geen toeval zijn dat het huis Leuvenum in 1855 wordt afgebroken¹⁷. Sinds 1923 is er een nieuw huis Leuvenum, ten oosten van de hoofdbeek^{18,19}. De gracht van het oude huis is nog herkenbaar aanwezig achter hotel de Zwarte Boer.

Op deze kaart is de omgeving van de Zwarte Boer te zien na de voltooiing van de grindweg Harderwijk - Uddel in 1859²⁰.

Het water voor de gracht wordt geleverd door een zijtak van de Leuvenumse beek.

De oudste vermelding van een watermolen is, voor zover bekend, uit 1307. Bij het huis Staverden staat dan al een waterkorenmolen²¹. Tot en met 1923 is hier een waterkorenmolen in bedrijf geweest. In 2000 krijgt het verdwenen waterrad een opvolger, maar het gaat dan een rol spelen bij de opwekking van elektrische stroom²².

Op deze kaart uit 1987 is de meest westelijke waterloop de hoofdstroom van de Leuvenumse beek. De meer oostelijk gelegen molenbeek speelt ook een rol bij de vulling van de grachten rondom het huis Staverden. Het is dus mogelijk dat de bouw van de eerste watermolen voorafging aan de bouw van het eerste huis Staverden.

In 1566 wordt melding gemaakt van een molen aan de “Hyerderbeek”²³. Dit gaat om een twijfelgeval, omdat de windmolen van Hierden in de nabijheid van de beek stond. Een overtuigend geval doet zich in 1602 voor,

wanneer er vergunning wordt verleend “om op de Hierderbeeck boven de Hoeve een watermoele te bouwen onder conditiën als int paghtboeck”²⁴.

In de periode 1661 - 1869 zijn er langs de Leuvenumse beek diverse watermolens in bedrijf geweest voor de productie van papier. In stroomafwaartse richting waren dat achtereenvolgens de Waschmolen, de Zandmolen, het Heilige Huis, de Gellégatsmolen, de Hessenmolen en de Ottermolen. De oprichters waren eigenaar van de Essenburg of van het huis Staverden²⁵. De bekendste herinnering aan deze periode is de waterval bij Leuvenum. Dit betreft een overblijfsel van de Zandmolen.

In 1368 verpacht de hertog van Gelderland het hele beektraject aan twee personen. Hierbij hoort het recht om de beek te “graven” en molens aan te leggen¹⁰. Het gaat hier niet om een wezenlijke verlegging van de beek, maar om verbreding, uitdieping en plaatselijke verlegging. In de vijftiende eeuw heeft “graven” misschien ook al te maken met maatregelen tegen overstromingen. Aan het oudste keurboek van Harderwijk is achteraf een bepaling toegevoegd die luidt: “Item nijemant en sal den loevener beecken, die scepen nu hebben doen graven ende wallen, inwerppen, stoppen, dammen ofte deurgraven”²⁶.

In 1636 wordt door Harderwijk de volgende maatregel genomen: “Alsoe door de cromten en engten die Hierder beke seer verstopt is ende qualick haer water can lossen, waer door die landeriën en wegen door swaeren regen ten eenemael inunderen ende overlopen, geresolveert dat men die beke van nu voortan sal laten afsteken ende gelyck maecken op die brete van 12 voeten”²⁷.

In 1694 vermeldt het resolutieboek van Harderwijk: “clachte van de ingesetenen van Hierden dat door het swaer water van de Hierder beecke, sodanigh werden geïncommeert dat sij althans hare plaggen tot messinge en behoorlijcke culture van hare erven en landeriën nodigh, niet connen uijt het velt over de Hierde beecke leggende althans becomen, sonder alvorens een halft uijrh verder te moeten omvaeren”²⁸.

Tussen Leuvenum en Hierden ligt ten oosten van de beek een gebied dat al eeuwenlang de naam “het Grote Water” draagt²⁹. Het ligt ten oosten van de Poolseweg, ongeveer halverwege. In 1926 is er nog een overstroming geweest, die we ons nu niet meer kunnen voorstellen: “De Hierdensche beek lijkt wel een rivier. Ze kan het water niet gauw genoeg afvoeren. Op verschillende plaatsen loopt het water het land in. De Molenweg staat op

enkele plaatsen onder water. Grote gedeelten van het Leuvenumsche bosch en de Poolsche weg staan blank. Boerderijen aan de beek zijn geheel door het water ingesloten. Het water staat nog hooger dan voor dertig jaar terug³⁰. Daarna worden er met toenemend succes maatregelen genomen om de beek te bedwingen.

In de jaren 1995 - 1997 worden er juist maatregelen genomen om de beek een meer natuurlijk karakter te geven. Dit wordt bedacht en uitgevoerd door de vereniging Natuurmonumenten en het Waterschap, in overleg met de grondeigenaren. Men zoekt daarbij naar een compromis door bij de boerderijen de beek beheersbaar te maken, maar elders overstromingsmogelijkheden voor de beek te scheppen. Wat zijn nu de meest opvallende maatregelen? De waterval van de voormalige Hessenmolen wordt vervangen door een zogenaamde vistrap en in het gebied van "het Grote Water" worden allerlei bochten (meanders) weer aangesloten op de beek. Het resultaat blijkt in het regenachtige najaar van 1998. Er ontstaan overstromingen van de beek die plaatselijk honderden meters ver het bos in gaan³¹.

Ook hier geldt dat bij een voordeel ook een nadeel hoort. De uitspreidmogelijkheid van het beekwater in het bostraject heeft als gevolg dat het eindtraject in een droge periode sneller droog komt te staan. In ieder geval zijn situaties, zoals die zich in 1926 nog voordeden, voor Hierden nu echt verleden tijd.

Waarschijnlijk geldt dit ook voor de aanwezigheid van otters. In het voorjaar van 1908 vangt jachtopziener W. Olthuis nog een otter bij Hoophuizen. Daarbij wordt opgemerkt dat in deze omgeving otters zeer zeldzaam zijn geworden. Er is dus een tijd geweest dat hier wel veel otters voorkwamen. Trouwens, juist in deze omgeving stond vroeger de Ottermolen. In het najaar vangt jachtopziener G. Franken in de omgeving van de Zandmolen ook nog een otter, maar daarna houden de berichten over otters op³².

wordt vervolgd

Bronnen:

- 1 J. L. Berns; Rechtsbronnen der stad Harderwijk; p. 12 (no 75)
- 2 Notarieel Archief Harderwijk; minuten 1873; no 1672
- 3 Nieuw Archief Harderwijk (1813 - 1943); no 10 (13 februari 1818)
- 4 Notarieel Archief Harderwijk; minuten 1827; no 118
- 5 Nieuw Archief Harderwijk (1813 - 1943); no 2409 (dossier 269)
- 6 D.J. Wuestman; Wandelingen door oud-Harderwijk; p. 52

- 7 Nieuw Archief Harderwijk (1944 - 1960); no 749
- 8 Mededeling M.G. van het Loo, Harderwijk
- 9 Veluws Dagblad; 10 februari 2001
- 10 Oud Archief Harderwijk; regeest 74
- 11 I.I.Y. Castel e.a.; *“De vallei van de Leuvenumse beek (noordwestelijke Veluwe), een fysisch-geografische streekbeschrijving”*; Wetenschappelijke mededelingen K.N.V.V., no 159 (september 1983); p. 16
- 12 J. Kroes; *“De historische nederzettingsstructuur van Laag-Hierden, een studie naar de occupatievorm van hoevestrokenverkeveling”*; Bijdragen en mededelingen van de Vereniging Gelre, deel 79; p. 14 en 15
- 13 P.J.W. Beltjes; *“Over Staverden en de witte pauwen, een verkenning”*, Acht zwerfstenen in het Gelders landschap; p. 123, 126 en 127
- 14 J. Duinkerken; *“de Essenburg”*; Tussen IJsselvlied en Essenburg, landgoederen op de Noord-Veluwe; p. 82 en 83
- 15 J. Duinkerken; Schepenen aan de Zuiderzee, de magistraat van Harderwijk 1700 - 1750; p. 221
- 16 Archief gemeentebestuur Ermelo (1796 - 1912); no 254
- 17 J. Craandijk; Wandelingen door Nederland, Gelderland (4de druk); p. 222
- 18 De Harderwijker; 28 februari 1922
- 19 Te voet over de noordelijke Veluwe (editie 1923); p. 30
- 20 Archief gemeentebestuur Ermelo (1796 - 1912); no 357
- 21 A. Nijhoff; Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland , deel 1; no 89
- 22 G. van den Bosch; Staverden op de Veluwe (3de versie); p. 68 en 69
- 23 Oud-rechterlijk Archief Harderwijk (de Koning); no 136; f. 350v
- 24 Oud Archief Harderwijk; no 1980 (deel 2); f. 157
- 25 E.J. Feenstra; De papier-watermolens op de Noordwest-Veluwe, hun pachters en stichters
- 26 J.L. Berns; Rechtsbronnen der stad Harderwijk; p. 41
- 27 Oud Archief Harderwijk; no 6; f. 120
- 28 Oud Archief Harderwijk; no 23; f. 54
- 29 Notarieel Archief Harderwijk; minuten 1812; no 113
- 30 Puttensche Courant; 5 januari 1926
- 31 Veluws Dagblad; 19 juni 1997; 30 juli en 6 november 1998; 10 februari 2001
- 32 Overveluwsch Weekblad; 22 februari en 4 november 1908

Van alles wat ver-EEUW-igd (16)

G. Verwijs-ten Hove

Wat Harderwijkse kranten precies 100 jaar geleden berichtten.

Op 1 januari 1903 heeft Harderwijk 7280 inwoners, waarvan 3845 van het mannelijk en 3435 van het vrouwelijk geslacht. Dat is een vermeerdering van 49 t.o.v. een jaar eerder. In een overzichtje in de krant worden de geboorte- en sterftcijfers nader bekeken. In 1902 zijn 220 kinderen geboren, n.l. 113 jongens en 107 meisjes, waarvan resp. 3 en 2 onwettig. Vijf kinderen, ook 3 jongens en 2 meisjes, zijn als levenloos aangegeven. Er zijn 91 personen overleden, t.w. 46 mannen en 45 vrouwen.

*Korporaal infanterie met geweer M-95 (1903)
Uit: De Onder-officier in het Nederlandse Leger*

Voor de lichte Nationale Militie 1903 moet Harderwijk 19 personen "ter volledige oefening" en 8 "tot korte oefening" leveren. Ter vergelijking: voor Ermelo en Putten gelden iets lagere aantallen, maar voor Nijkerk resp. 22 en 9 personen.

De uitslag van de aanbesteding van de in 1903 voor de gemeente te verrichten werkzaamheden is als volgt: metselwerk C. Kok C.Gzn. fl. 255.-; verf- en behangwerk E.H. van Aken fl. 205.50; smidswerk H. Kluijver fl. 56.50; zink- en loodgieterswerk W. Gakes fl. 251.40; houtwaren G. Visch fl. 149.90 en bestrating W. Besselsen fl. 0.20½ per m².

In de eerste maanden verschijnen de gebruikelijke mededelingen van B&W, o.a. de lijst van stemgerechtigden, de stierkeuring en de voorjaarsvee-markt, steeds ondertekend door de loco-burgemeester en de secretaris. De gemeente is het nieuwe jaar ingegaan zonder burgemeester. Wethouder A. Grevers is loco-burgemeester en als hij verhinderd is fungeert wethouder Stute als zodanig. Grevers viert in deze tijd zijn 80ste verjaardag en op deze dag heeft het "de krasse grijsaard" niet aan belangstelling ontbroken.

Hij zal het spoedig iets rustiger krijgen, want het bericht verschijnt dat bij K.B. van 28 januari Jhr. Mr. H.W. de Savornin Lohman tot burgemeester is benoemd. Maar binnen een week circuleren al geruchten, dat de nieuwbenoemde burgemeester van zijn benoeming afziet. De eedsaflegging is in ieder geval uitgesteld. In de krant van 11 februari staat dat de benoeming inderdaad niet doorgaat, wat "niet gelukkig is voor de dringende zaken die zijn uitgesteld tot de komst van de nieuwe

burgemeester". Maar de gemeenteraad weet officieel noch van de benoeming, noch van de intrekking af, zo is in het raadsverslag van 16 februari te lezen. De raadsleden Kok en Koopsen willen nog voor tijdelijk resp. een wethouder en een extra ambtenaar voor de Burgerlijke Stand aanstellen. Raadslid Van Uchelen is er tegen en stelt "dat de muziek dan nog grooter zou zijn dan de troep." De wethouder komt er niet, wel de ambtenaar van de B.S., in de persoon van de heer Veen Valck.

Burgemeester Kempers

Toch komt er nog vrij snel een nieuwe burgervader in de persoon van de heer M.G.J. Kempers. Hij is 44 jaar oud, gepensioneerd als kapitein der artillerie van het Ned. Ind. leger en woont te Zetten, gem. Valburg. Dinsdag 3 maart arriveert hij in Harderwijk.

Ieder die de burgemeester wenst te spreken of aan hem wil worden voorgesteld, kan daarvoor op dinsdag 10 maart tussen 2 en 4 uur op het gemeentehuis terecht.

In de raadsvergadering van 14 maart, vanaf het begin door mevr. Kempers bijgewoond, wordt de burgervader tot ambtenaar van de Burgerlijke Stand benoemd. Tijdens een schorsing van de vergadering halen de wethouders, onder begeleiding van "De Harmonie", de burgemeester op van zijn woning. Het welkomstwoord van loco-burgemeester Stute (Grevers is ziek) wordt door de heer Kempers beantwoord. Daarna volgt een rondrit door de stad en door

Hierden, waar Aartje van Grevenhof bij de school mevr. Kempers bloemen aanbiedt. Er wordt een lied gezongen op de wijs van het oud-Wilhelmus, vervolgens "Wien Neêrlands bloed" en tot slot zingen de schoolkinderen het gezelschap Ps. 134:3 toe. Na terugkomst in het gemeentehuis dankt de heer Kempers "vanaf de pui" de president, de kapelmeester en de leden van "De Harmonie". De eerder "benoemde" Jhr. De Savornin Lohman wordt voorzitter van de Raad van Beroep te Utrecht.

De rijksveldwachter G.J. Migchelbrink mag zich voortaan brigadier-titulair noemen. De burgerij is bang dat hij nu wel zal vertrekken en er circuleert een handtekeningenlijst om hem hier te houden. Vergeefs, zo blijkt, want er volgt een overplaatsing naar Losser.

Jacob de Kan, ook brigadier-titulair, is 40 jaar in rijksdienst; daarvan is hij 25 jaar als rijksveldwachter in Harderwijk werkzaam.

Eind 1901 heeft hij al een koninklijke onderscheiding ontvangen voor zijn "tactvol optreden" tijdens de Enschedese werkstaking. Van het corps politieagenten krijgt hij een reguleur en namens de burgerij wordt een "penant-kast met leuningstoel" aangeboden.

Op de algemene vergadering van de ver. Zuiderzeebad wordt "een woord van dankbare hulde" uitgesproken aan het adres van de vertrokken commandant van het Koloniaal Werfdepot kolonel T. Roersch.

Ook is er een terugblik op het vertrek van aandeelhouder Elias, de vorige burgemeester, die "dan ook bij acclamatie tot beschermheer was geproclameerd".

Hij wordt ook gemist als bestuurslid van het Groene Kruis, maar in een - slecht bezochte- ledenvergadering wordt R.P. ten Broek als zijn opvolger gekozen.

Begin januari is de wijkverpleegster zr. Peters haar werkzaamheden begonnen. Zij heeft in die maand 160 en in februari al 220 bezoeken afgelegd.

Ondanks de slechte financiële situatie wordt de bijdrage van de leden voor haar bezoeken (fl. 0.50 - fl. 6.= per week) niet verhoogd.

De vereniging ontvangt graag "oud ondergoed voor zijne behoeftige en noodlijdende verpleegden". Het mag ingeleverd worden bij zr. Peters in de Smeepoortstraat, maar kan eventueel ook worden opgehaald.

De Nieuwjaarscommissie heeft aan 140 gezinnen 98.4 KG spek, 1.2 KG (!) vlees, 3.43 HL erwten en 179.5 KG gort uitgedeeld. De 9 gezinnen uit Hierden kregen nog fl. 0.40 extra "om reden de collecte te Hierden veel heeft opgebracht in vergelijking met die te Harderwijk".

In 1901 is ziekenfondsver. "De Eendracht" opgericht met als bestuursleden Lucas Groen (Hoogstraat), Andries Jansen (Gr. Poortstraat), Jan Jansen (begin Rechte Oosterwijk), Hendrik Louw (Vischmarkt bij de school), Roelof Wormsbecher (Kromme Oosterwijk) en Johan A. de Paauw (loodgieter Schapenstraat). Het bestuur brengt

Het bestuur van het ziekenfonds "De Eendracht".

v.l.n.r. staand: Barend Petersen, Han de Lange, Wouter van Veen en Wouter Visser.

v.l.n.r. zittend: Roelof Fiegen, Lucas Groen, Burgemeester Kempers en Herman van Schie.

onder de aandacht dat de vereniging niet alleen voor vissers, maar ook voor werklieden van belang kan zijn. De ongevallenwet geeft bij ziekte b.v. geen inkomen of ondersteuning. Ieder, ongeacht kerkelijke kleur of politieke richting, kan lid worden. De contributie bedraagt fl. 2.50 per jaar, te betalen in 10 termijnen van fl. 0.25 in de maanden februari t/m november. Leden die met ziekte of ongeval te maken hebben, ontvangen fl. 6.= per week. Het eerste jaar is niets betaald, terwijl er in 1902 fl. 88.= uitgekeerd is.

De visser A. Foppen, die in november 1902 bij Urk met zijn schuit in het ijs beklemd raakte en daarbij bevroren ledematen opliep, verblijft gedurig in het ziekenhuis. In de loop van enkele weken moet hij nog diverse vingers missen.

Visser D. Foppen is plotseling aan een beroerte overleden. Een dokter zou verklaard hebben dat er sprake van drankmisbruik was geweest. Maar dit is "grove onwaarheid"; een dergelijke verklaring is nooit afgegeven, zo wordt bericht.

Een aantal metselaars wordt verdacht van diefstal. Toen zij aan het werk waren op de Fransche school heeft een knechtje van schilder Van Aken verf naar dit adres gebracht, maar op 30 januari wordt de verf vermist. De aannemer B. Smink mist dan ook opeens enkele zaken. De politie doet zelfs huiszoeking bij één van de metselaars, maar treft niets aan. Toch worden W. Troost, W. Damen, W. van der Veen en E. Raaijen er nog op aangekeken. Ook van hun kant komt er een mededeling in de krant om hier een eind aan te maken.

De arts dr. Kerssen gaat in een ingezonden mededeling in op de noodzaak van een centrale afvoer van vuil en faecaliën. Hiervoor is een hoofdriool nodig, maar hij zegt, dat dit niets hoeft te kosten, omdat het er al ligt. Hij doelt dan op "de beek, die van N.O. naar Z.W. onze stad doorspoelt en de vloeibare afvalproducten direct naar zee vervoert." (!!)

De gemeente-architect Makkink reageert hierop met de voorspelling dat de vis op de plaats waar de beek uitkomt zal stinken. Een ander stelt weer dat daar gelukkig geen vissersboten liggen.

Op 2 maart is er ten kantore van notaris Neeb een vergadering inzake de lijudatie van de Zeebadinrichting "Sophia-Badhuis".

Hotel Zeezicht een kleine 100 jaar geleden

Al eerder is een veiling aangekondigd voor "Mej. de Wed." R.A. Verhaar van een pand, genaamd "Zeezicht", gelegen buiten de Bruggepoort, sectie E no. 1711, grootte 1 are en 78 ca., met "enkele zalen, huiskamer, keuken, paardenstal, boven 8 groote en kleinere kamers en ruime zolder met meidenkamer". Het wordt ingezet op fl. 1.500.- en verkocht aan de heer P.Th. Huberts voor fl. 2.100.-.

Het landgoed Hulshorst van de overleden burgemeester Van Meurs zal niet geveild worden. Een familielid uit 's-Gravenhage, de heer Van Voorst van Beesd, heeft het overgenomen. Het geschilderde portret dat de burgerij de heer Van Meurs bij zijn 25-jarige jubileum aangeboden heeft, krijgt overeenkomstig de wens van de betrokkenen, een plaatsje in de Raadzaal.

De Wilhelmina-naaischool, die zich in benarde financiële omstandigheden bevindt, krijgt van oud-stadgenote mevr. de wed. Van Meurs-Greven te Zwolle een gift van fl. 25.-, terwijl koningin Wilhelmina aan de school, die haar naam draagt, zelfs fl. 50.- schenkt. De diaconie van de Hervormde Gemeente wordt zowel in de ochtend- als de avonddienst van 1 februari verrast met een gift van een tienguldenstuk. De kerkorgelfabriek Proper te Kampen heeft opdracht gekregen een nieuw orgel te leveren aan de Ned. Herv. Kerk in Hierden. Dorpsgenoot H. Ardelerhof heeft hiervoor fl. 500.- gegeven; jhr. Sandberg van Essenburg zal behalve een gift van fl. 1.000.- ook een jaarlijks bedrag voor de organist schenken.

De Knapen- en Jongelingsvereniging "Daniël" houdt op resp. 27 en 29 januari hun jaarvergadering, de eerste avond met toespraken van de heer H.J. Knaap, Ds. Spijkerboer en de voorzitter L. van Schie. Na de pauze werken de leden mee aan de samenspraken "De Engelschen verschalkt" en "Hannesoom en Dirk Neef". De oudere jeugd staat 2 dagen later nog stil bij het overlijden van hun medelid Wouter Dooijeweerd Gzn op 25-jarige leeftijd. De 13e januari is hij door 12 leden van de vereniging grafwaarts gedragen.

Op 15 maart is op diverse plaatsen in het land een natuurverschijnsel waargenomen in de vorm van een bolide die, met een verbazend grote snelheid en zonder geluid, door de dampkring ging. In Harderwijk is het object, met een middellijn van 2½ dm, in de kleuren groen en violet, 's avonds tegen kwart voor 8 gedurende 10 seconden door twee onder-officieren gezien.

ANTONIUS NUCK (2)

Leidse jaren

Twee maanden na zijn aanstelling hield hij zijn inaugurele rede. De rede, die niet is gepubliceerd, handelde naar het schijnt over het lymfestelsel³⁰. Terstond maakte Nuck een begin met zijn ontleedkundige lessen.

Voor de Leidse studenten, die door zijn voorganger, de nogal nurkse Drelincourt, nu niet bepaald verwend waren, was zijn onderwijs een openbaring. Tal van actuele onderwerpen, waar zijn voorganger oog noch oor voor had, passeerden bij hem de revue.

De cartesisaanse denkbeelden, vooral waar het medische zaken betrof, waren in zijn Harderwijkse studietijd kennelijk in goede aarde gevallen. Met veel verve doceerde hij over de bloedsomloop. Hij deed alle moeite om de theorie van de Engelse arts William Harvey(1578-1657), de ontdekker van de bloedsomloop, te ondersteunen en nogmaals te bewijzen.

Zijn lessen over de eigenschappen van de slagaders, aders en hartkleppen waren thema's die de leergierige jeugd zeer welkom waren. Van heinde en ver, zelfs uit het buitenland³¹ kwam men naar Leiden om de lessen van deze uitstekende docent en uitmuntend ontleedkundige te volgen³².

Helaas kon Nuck weinig belangstelling voor de kliniek opbrengen. Ondanks zijn leeropdracht om ook de leiding van de "exercitia practico-medico" in het Caeciliagasthuis op zich te nemen, verzuimde hij het geven van klinische lessen schromelijk.

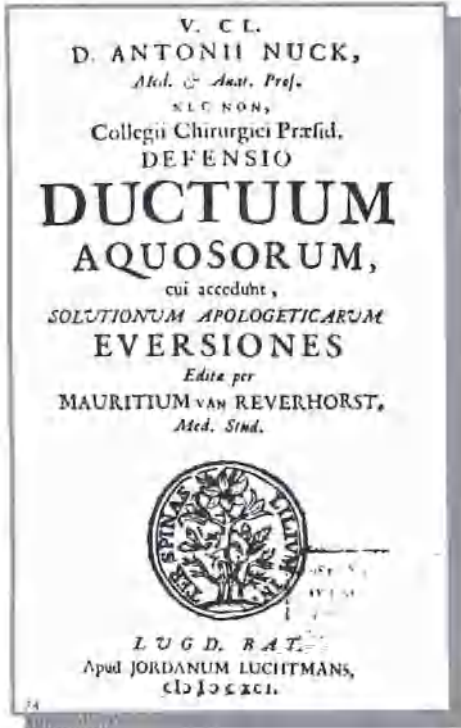
Herhaalde malen moesten curatoren er bij hem op aandringen "om sonder vermeerdering van traktement sich te willen chargeeren, om...mede waar te nemen het Collegium practico- medicum."³³ Mogelijk

Titelprint van Nuck's "Sialographia

heeft zijn honorering, geringer dan die van zijn collega's, tot deze handelwijze bijgedragen.

Meer interesse legde hij voor de heilkunde aan de dag. Of hij zelf deze operaties heeft uitgevoerd is maar de vraag. Wel is hij praeses van het "Collegium Chirurgicum" geweest. Het heilkundig instrumentarium werd door hem aanzienlijk verbeterd. Voor kiezentangen introduceerde hij nieuwe modellen. Kort voor zijn dood verscheen in 1692 "Operationes et Experimenta Chirurgicum" een verzameling korte, losse aantekeningen.

In 1691 verzorgde Nuck's leerling, de Leidse student Maurits van Reverhorst, een uitgave van het werk "Defensio Ductum Aquosorum" van zijn leermeester. Het boek was een verdediging van de vochtkanalen in het oog, die Nuck had beschreven tezamen met tegenwerpingen.

Maurits van Reverhorst (1666-1722) vanaf 1694 tot aan zijn dood in Den Haag, professor in de anatomie en chirurgie, als opvolger van de vermaarde anatoom Govert Bidloo (1649-1713).

Nuck's verdiensten

Onmiskenbaar liggen zijn grootste verdiensten op het gebied der ontleedkunde.

Als eerste beschreef en beeldde hij de uitlozingsbuizen van de menselijke speekselklieren af. Het afgescheiden vocht, het speeksel, werd door hem scheikundig onderzocht, het secretie-proces bestudeerde hij zeer nauwkeurig.

Tijdens zijn Haagse tijd verscheen in 1685 te Leiden zijn werk.

"De ductu salivali novo, ductibus oculorum aquosi et humore oculi aqueo".

Met de ductus aquosi, de vochtbanen in het oog, heeft hij zijn tijdgenoten noch het nageslacht kunnen overtuigen³⁴.

Met een bijzondere precisie onderzocht hij de vrouwelijke borstklier en wees het bloed als bron der melk aan.

Bij de hond deed hij experimenten over het bevruchtingsproces. Door

afbinding der horens van de baarmoeder bij een teef, drie dagen na de bevruchting, toonde hij aan, dat de eitjes - en niet zoals Van Leeuwenhoek meende, in de "zaaddiertjes" - de oorsprong van het nieuwe leven te vinden was³⁵. Van het versmelten van de mannelijke zaadcel en de vrouwelijke eicel had hij immers nog geen weet, dit proces zou pas twee eeuwen na hem worden ontdekt.

Om het ontstaan van een blaassteen aan te tonen opende hij bij een nog levende hond de blaas en bracht daarin een klein houten balletje.

Na enkele weken, waarin het arme beest een onstillbare aandrang tot urineren moet hebben gehad, opende hij de blaas en zie daar..."het balletje was met kleine kristallen omkorst"³⁶.

Beroemd werden zijn studies over het lymfvaatstelsel en de lymfklieren. Zijn preparaten van de lymfvaten, die hij opspoot met een mengsel van kwikzilver en lood of tin, waren zeer kunstig. Met veel bewondering zou Boerhaave ze later als student in het anatomisch kabinet van de universiteit bestuderen³⁷.

De bekende Duitse fysioloog Samuel von Soemmering (1755-1830) verklaarde ruim een eeuw later dat Nuck's studies nog onovertroffen waren.

Zijn naam is niet in de vergetelheid geraakt; nog steeds noemt men een uitstulping van het buikvlies in het vrouwelijk lieskanaal "canalis nuckii". Slechts vijf jaar heeft deze begaafde Harderwijkse telg, eminent docent en ontleedkundige, de Leidse academische geleerden mogen versterken. Ongehuwd overleed hij op 5 augustus 1692.

Noten

30. Lindeboom (1984), l. c. p.1443

31. Banga, J.(fasc. herdr. 1975), "Geschiedenis van de vroegere geneeskunde in Nederland"

32. Lindeboom, G.A.(1972), "Geschiedenis van de medische wetenschap in Nederland", p.72

33. Suringar, 1.c.p.573

34. Endtz, 1.c.p.43

35. Baumann, E.D., "Uit drie eeuwen Nederlandse geneeskunde" (z.j.) p. 137

36. Banga, B. (1868,1975), "Geschiedenis van de vroegere geneeskunde in Nederland" p.650.

37. Lindeboom (1972), 1.c. p. 72

Bijlagen

Cornelius van Thiel (1625/26-1688) was de zoon van de predikant Gerardus van Thiel, die sinds 1646 bijbelse geschiedenis aan het Harderwijkse Gymnasium Illustre doceerde; zo nu en dan besprak hij een werk van een 'ouden dichter'. Cornelius studeerde in zijn geboorteplaats Harderwijk en volgde aan de school van zijn vader het onderwijs van Antonius Deusing (1612-1666), een man wiens denkbeelden enigszins platoons getint waren. Als theologisch en filosofisch student vertrok hij in 1645 naar Leiden en volgde de colleges wijsbegeerte van Adriaan Heereboord (1614-1661) en de Schot Adam Stuart (1591-1654); twee geleerden die in ieder opzicht elkaars tegenstanders waren. Heereboord in veel van zijn denkbeelden

cartesiaan, Stuart als conservatief peripaticus een bestrijder van de leer van de Fransman René Descartes, de "filosoof van de twijfel".

Na drie jaar verliet Van Thiell de sleutelstad en studeerde in de domstad verder, waar hij in aanraking kwam met de Utrechtse hoogleraar Gisbert Voetius(1579-1675), evenals Stuart een traditioneel Aristotelicus in hart en nieren.

Onder Voetius hield Van Thiell een theologische disputatie handelend over de controversen tussen calvinisten en katholieken betreffende genade en goede werken. Onder de katholieke dwalingen rekende Van Thiell ook de metafysica en de methode van Descartes.

Zijn opmerking "de wijsbegeerte is niet in strijd met de godgeleerdheid" bestempelde hem in die dagen als een ware voetiaan en anticartesiaan.

Als opvolger van Cochius (zie bijlage 111) vertrok hij in november 1655 naar Harderwijk als buitengewoon hoogleraar in de ethica. Van Thiell, die in Leiden al met het cartesianisme kennismaatte, ontpopte zich tot op zekere hoogte al gauw tot een aanhanger van de alles omvattende filosofie van Descartes.

In maart 1657 werd Van Thiell door de curatoren voorlopig van zijn ambt ontheven omdat was "vertoont ende gebleken dat D. Cornelius à Thiell tegens de Resolutie van den Academischen Senaat, bij de Heeren Curatoren geaprobeert, sich onderstaan heeft sijne Disputatie "de Religione" heimelijk te doen herdrucken, de exemplaria te distribueren en daarenboven bij Professoren van andere Academien advysen daarover te versoecken".

Ook zou hij de senaat belachelijk hebben gemaakt en studenten hebben opgeruid. Mogelijk gaat het om de Resolutie van 1656 (zie p.2). Ondanks alle voorafgaande moeilijkheden werd hij toch na de dood van Isendoorn, wel eens "cet aristotélicien conservateur" genoemd, tot hoogleraar in de logica, physica en ethica benoemd.

Van Thiell heeft het niet gemakkelijk gehad, herhaaldelijk lag hij met zijn theologische collega's overhoop.

In 1658 met Wolferdus (1627-1664) en in 1670 voelde Wilhelmius (1631-1671) zich diep beledigd door een disputatie "De homine" die Van Thiell liet verdedigen.

Drie maal was Van Thiell rector magnificus (1661,1665 en 1675).

Tijdens de Franse bezetting heeft hij zich bijzonder verdienstelijk gemaakt voor het behoud van de Hogeschool. In tegenstelling tot zo vele hoogleraren bleef Van Thiell de Academie trouw. Tot aan zijn overlijden, op 2 september 1688, is hij er hoogleraar geweest.

- Litt. C. L. Thijssen-Schoute, (1954,1989), "Nederlands Cartesianisme", p. 225,464.
Haan, A.A.M. (1960), "Het wijsgerig onderwijs aan het Gymnasium Illuster en de Hogeschool te Harderwijk 1599-1811", p. 59 Urn 68.

II

Rutgerius Hermannides (?-1680) werd in het Poolse Wilna geboren

Nadat hij zich in december 1639 aan het Atheneum in Deventer als theologisch student liet inschrijven, had hij zijn licht in verschillende Europese landen opgestoken. Eind 1643 verliet hij Deventer en studeerde daarna te Leiden in de godgeleerdheid. Als opvolger van Cochius (zie bijlage 111) werd hij 14 oktober 1647 als rector van de Latijnse school in Harderwijk aangesteld en in het volgend jaar benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de logica aan de pas opgerichte Gelderse Hogeschool.

Als opvolger van de in 1654 overleden Corn. Tollius werd hij 15 juni 1654 tot gewoon hoogleraar in de historie en redeneerkunde benoemd. Als dank wegens zijn uitnemende geleerdheid (philosophia eruditionem) verleende de Academische Senaat hem 12 november 1657 een eredoctoraat in de wijsbegeerte; als zijn promotor fungeerde de theologisch hoogleraar Wolferdus (1627-1664). Na de dood van Isendoorn en de schorsing van Van Thiell was er namelijk geen hoogleraar wijsbegeerte zodat de keus noodgedwongen op een theoloog viel.

Tot 1677 bekleedde Hermannides het rectoraat van de Latijnse school waar hij waarschijnlijk

het onderwijs in de logica op zich nam, terwijl Van Thiell dit vak aan de hogeschool doceerde. Na de intocht van de Fransen in 1672, bleef Hermannides in tegenstelling tot de meeste hoogleraren en studenten op zijn post. In de voor de Gelderse Hogeschool zo moeilijke tijd bekleedde hij in de jaren 1673-1675 het rectoraat. Ook als secretaris van de Senaat heeft hij voor het behoud van de Hogeschool veel gedaan.

Naast uitgaven van klassieke auteurs en een werkje over de accenten in het Grieks (Othotonia) publiceerde hij een aantal werken op aardrijkskundig en geschiedkundig gebied.

- Litt.: H. Bouma, (1844) "Geschiedenis van de voormalige Geldersche Hoogeschool en hare Hoogleraren" I, p. 180 ev., 322 ev.
A.A.M. de Haan, (1960), "Het wijsgerig onderwijs aan het Gymnasium Illuster en aan de Hogeschool te Harderwijk", p. 55 en 56

III

Franciscus Jacobus Cochijs (1604-1669), Elzasser van geboorte, studeerde theologie in Leiden, waar hij in 1623 promoveerde. Later veranderde hij van studierichting en koos voor de geneeskunde. Als opvolger van Johannes van Erasmus was hij van 1644-1647 rector van het gymnasium te **Harderwijk**; later werd hem aan de Illuster School een professoraat in de praktische wijsbegeerte (etnica en welsprekendheid) opgedragen. Toen hij in 1647 het rectoraat neerlegde werd hij benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de geneeskunde, in de plaats van Antonius Deusing (1613-1666) die een professoraat in Groningen aannam. Tegelijkertijd werd hij stadsmedicus; in die functie werd hem juli 1655 toegestaan om de "lichaemen van in 't gasthuis overleden" te anatomiseren. Na het overlijden van J.A. Schmitz (1600-1652) werd hij op 31 mei 1654 gewoon hoogleraar in de geneeskunde. Driemaal was hij rector magnificus (1656, 1660 en 1664). Een chronische ziekte, die hem mogelijk verhinderde om iets te publiceren, maakte op 19 april 1669 een einde aan zijn leven.

Hij was gehuwd met Geertruydt van Hoeckelum en woonde in de Academiestraat, van de Donkerstraat af aan de rechterzijde.

- Litt.: Lindeboom, G.A. (1984) "Dutch Medical Biography", p. 351
Oud Archief Harderwijk, Inv.12, p. 51
Beijer, T (1988), "Het chirurgijns-gilde te Harderwijk". Herderewich Kroniek, 15e jrg. no.2-4. p.54, 75
Bouman, H. (1844), "Geschiedenis van de voormalige Geldersche Hoogeschool en hare hoogleraren", I. p. 92,155
NNBW, I. p. 618

IV

Cornelius van Zijll (1653-1688) studeerde vanaf 1653 te Utrecht, waar hij in 1658 bij de bekende Henricus Regius (1598-1679) promoveerde. Omstreeks 1662 vestigde hij zich als arts in **Harderwijk**. Eind november 1669 werd hij tot lector aan de Gelderse Hogeschool benoemd, waarbij hij toestemming kreeg om in bepaalde gevallen als promotor op te treden. Het volgende jaar - 4 april 1670- volgde zijn aanstelling tot stadsdoctor. Daar de magistraat aanvankelijk de stadsdoctorsplaats niet met die van hoogleraar wilde combineren, werd hij pas na twee jaar, op 7 maart 1672, hoogleraar in de geneeskunde. Gedurende 16 jaar was hij de enige medische hoogleraar, driemaal was hij rector magnificus (1678,1681 en 1682)

- Litt. Lindeboom (1984), I. c. p. 223
Beijer (1988), I. c. p. 75
Bouman I. c. p. 288
Oud Archief Harderwijk, Inv. 14, p. 134

Stamreeks van Sophia Maria ENGELENBURG

Soms wordt een familie genoemd naar een boerderij maar ook wel de boerderij naar een familie en/of familielid.

De naam Engelenburg komt al geruime tijd voor in Harderwijk. In de gemeenteadlas van 1865 staat een boerderij Engelenburg aan de Zuiderzeestraatweg (zie kaartje).

Vermoedelijk is het de boerderij, of een herbouw ervan, die nu nog staat naast de rotonde Newtonweg/Zuiderzeestraatweg, richting Hierden.

De naam Engelenburg is misschien afkomstig van de stammoeder van het geslacht Engelenburg, **Engeltje** Martens (generatie VIII), of van de kopers van die boerderij, Jan Arents en **Engeltje** Beerts, (zij was ook een kleindochter van Engeltje Martens, zie generatie VII). 't Is ook

mogelijk, dat Eijbert Engelenburg, een broer van Wijchman Roelofsen de boerderij heeft laten bouwen en er de naam aan heeft gegeven. De kinderen van Wijchman Roelofsen en Geertje Arents moesten, om de schulden te voldoen, wel alles verkopen. Hoe 't zover is gekomen wordt niet vermeld, misschien door ziekte of misoogsten. Bij de ene nakomeling van het echtpaar (generatie VIII) werd de familie-naam wel vermeld, bij de andere niet. Voor alle zekerheid heeft de weduwe van Roelof Wijchmans (generatie V) de naam maar vast laten leggen bij de naamsaanneming in 1812. De Engelenburg's woonden later allemaal in Harderwijk. Nu is er geen nakomeling meer in deze stad, maar wel nog in Apeldoorn. Belangstellenden kunnen een "stamboom" bij de werkgroep Genealogie bestellen.

Generatie

Sophia Maria **ENGELBURG**, geboren 14-4-1873 te Harderwijk, overleden 11-7-1954 te Harderwijk op 81-jarige leeftijd.

Gehuwd 31-10-1894 te Harderwijk met **Peter ZUURVELD**, 28 jaar oud, koopman, geboren 7- 8-1866 te Harderwijk, overleden 17- 3-1931 te Harderwijk op 64-jarige leeftijd, zoon van **Willem Borren ZUURVELD**, daghuurder, landbouwer, en **Geertje HOP**.

Uit dit huwelijk:

1. **Geertje**, geboren 3- 8-1895 te Ermelo, overleden 27- 2-1993 te Harderwijk op 97-jarige leeftijd.
Gehuwd 29-10-1919 te Harderwijk met **Carel Wilhelmus VOOGEL**, kruidenier, geboren circa 1898 te Amsterdam, overleden 29- 6-1970 te Harderwijk, zoon van **Willem Frederik VOOGEL** en **Elsje van der HORST**.
2. **Carolina**, geboren 6- 2-1897 te Ermelo, overleden circa 1979 te Harderwijk. Gehuwd met **Johannes Antonius L. van SORGEN**, overleden vóór 1979.
3. **Christina**, geboren 19-11-1899 te Harderwijk. Gehuwd 2-12-1925 te Harderwijk met **Willem Cornelis MARKUS**, geboren circa 1904 te Amsterdam, zoon van **Willem Cornelis MARKUS** en **Neeltje RUS**.
4. **Berendje**, geboren 13- 6-1902 te Harderwijk.
5. **Willemina**, geboren 15- 2-1904 te Harderwijk, overleden 17- 8-1996 te Harderwijk op 92-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Jannes KOCK**, overleden 26- 4-1984 te Harderwijk.
6. **Sophia Maria**, geboren 22-12-1908 te Recklinghausen (Dld).
7. **Maria Petronella**, geboren 1-10-1911 te Recklinghausen (Dld), overleden 28- 5-2000 te Harderwijk op 88-jarige leeftijd.
Gehuwd 13-7-1932 te Harderwijk met **Maas van den BRINK**, slager, rijkschoolhouder, geboren 16-10-1906 te Ede, overleden 18-2-1988 te

Harderwijk op 81-jarige leeftijd, zoon van **Maas van den BRINK** en **Antonia van MANEN**.

8. **Grietjen**, geboren 14-9-1913 te Recklinghausen (Dld), overleden op 17-8-1998 te Harderwijk op 84-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Jan WILDVANK**, geboren 4-6-1912, overleden 17-8-1998 te Harderwijk op 86-jarige leeftijd. *Drager van het Verzetshedenkingskruis.*

Generatie II

Kristiaan ENGELBURG, arbeider, bezemmaker, geboren 1-1-1848 te Harderwijk, overleden 18-4-1932 te Harderwijk op 84-jarige leeftijd.
Gehuwd (1) 26-6-1872 te Harderwijk met **Carolina VERHAGEN**, geboren 31-10-1851 te Utrecht, overleden 2-1-1899 te Harderwijk op 47-jarige leeftijd, dochter van **Simon Joseph VERHAGEN**, matroos, koopman, slaapsteehouder, en **Willempje van KLOMPENBURG**.
Gehuwd (2) 25-7-1900 te Harderwijk met **Berendjen GERRITSEN**, geboren 2-12-1851 te Harderwijk, overleden 1-9-1935 te Harderwijk op 83-jarige leeftijd, dochter van **Joseph GERRITSEN**, daghuurder, en **Aaltje LUBBERTS (van de SCHUUR)**.

Generatie III

Jacob ENGELBURG, bezemmaker, daghuurder, geboren 25-8-1821 te Harderwijk, overleden 15-2-1902 te Harderwijk op 80-jarige leeftijd.
Gehuwd 9-6-1841 te Harderwijk met **Sophia Maria WALTER**, geboren 24-1-1820 te Harderwijk, overleden 27-11-1899 te Harderwijk op 79-jarige leeftijd, dochter van **Tomas Jan WALTER**, daghuurder, en **Joanna Katharina Gezina TIMMER**.

Generatie IV

Peter Roelofs ENGELBURG, scheepstimmerman, gedoopt (Ned.Herv.) op 18-11-1787 te Harderwijk, overleden 27-12-1864 te Harderwijk op 77-jarige leeftijd.
Gehuwd 21-8-1818 te Harderwijk met **Christina KLAVER**, geboren 10-8-1796 te Harderwijk, gedoopt (Ned.Herv.) 18-8-1796 te Harderwijk, overleden 27-8-1864 te Harderwijk op 68-jarige leeftijd, dochter van **Jacob Albertsen KLAVER**, tuinman, en **Elisabeth ERDEGAINGH**.

Generatie V

Roelof Wijgmans, geboren in Hierden, gedoopt (Ned.Herv.) 6-9-1733 te Harderwijk, begraven 10-5-1806 te Harderwijk. *ORA Harderwijk¹, rec.boeken fol. 200v-201 dd. 10-4-1771. Moederlijk goed bewezen aan Brand, Geertje en Evertje voor ieder fl. 75.=*

Gehuwd (1) 4-6-1758 te Harderwijk (NH) met **Gerritje Roelofs**, 26 jaar oud, geboren te Hierden, gedoopt (Ned.Herv.) op 21-10-1731 te Harderwijk, begraven op 27-4-1770 te Harderwijk, dochter van **Roelof JANSEN** en **Evertje LUBBERTS**.

Gehuwd (2) op 37-jarige leeftijd op 3-5-1771 te Hierden (NH) met **Engeltjen EVERTS**, jongedochter van Voorthuizen, gedoopt (Ned.Herv.) Garderen 16-10-1735, begraven op 6-7-1773 te Harderwijk, dochter van **Evert Willemsen** en **Jannetje Hendriks**.

Gehuwd (3) op 40-jarige leeftijd op 30-9-1773 te Harderwijk (NH) met **Grietien Peters**, gedoopt (Ned.Herv.) op 18-10-1744 te Harderwijk, overleden 11-1-1822 te Harderwijk op 77-jarige leeftijd, (familienaam aangenomen 1812 nr. 70, voor haar kinderen: Engelenburg), dochter van **Peter PETERSEN**, daghuurder, en **Jannetje LUBBERTS**.

Generatie VI

Wichman ROELOFSZ, landbouwer, gedoopt (Ned.Herv.) op 2-10-1695 te Harderwijk, begraven op 14-3-1754 te Harderwijk.

Recogn.boek 153, ORA Harderwijk¹ dd. 6-3-1756, folio 63: Openbare verkoping van huis en hof t.b.v. de kinderen van Wiegman Roelofsz en Geertje Arntsen, t.w. Marten Aaltzen, n.u. Aartje Wijgmans, Roelof Wijgmans en Willemetje Wijgmans, verkocht aan Jan Arentsen en Engeltje Beerts voor fl. 4500,= behalve het weiland van Eijbert Engelenburg, wegens een schuld aan het echtpaar.

Ondertrouwd op 15-11-1722 te Harderwijk **Geertje ARENTS**, gedoopt (Ned.Herv.) 6-7-1698 te Harderwijk, overleden voor 1754, dochter van **Arend Willemsen** en **Lubbertje WIJNEN**.

Generatie VII

Roeloff Wijchmansen, geboren circa 1653 te Harderwijk, begraven 8-4-1712 te Harderwijk.

Ondertrouwd (1) 29-3-1685, gehuwd voor de kerk (Ned.Herv.) 17-4-1685 te Harderwijk met **Petertje BARTS**, begraven 8-6-1688 te Harderwijk, dochter van **Bart GERRITSEN** en **Marijken BEENEN**.

Ondertrouwd (2) 28-10-1694 te Harderwijk met **Aerdtien BARTS (KOSTER)** geboren te Hoophuizen, gedoopt (Ned.Herv.) 10-2-1667 te Nunspeet, begraven 24-3-1729 te Harderwijk, dochter van **Bart JANSEN (COSTER)** en **Anna GERRITS**.

ORA Harderwijk¹ recogn.boeken dd. 25-10-1694, fol. 303 v: huwelijksvoorwaarden van Roelof Wijchmans en Aertje Barts, echtelieden. Roelof Wijchmans geassisteerd met Beert Wijchmans als broeder en Rudolph van de Clooster en Aeltje Barts Coster, geassisteerd met Bart Jansen Coster, haar vader, Jan Bartsen als broeder en Geurt van Walijckenberg. Roelof en Beert kunnen niet schrijven.

Aerdjen BARTS (KOSTER), hertrouwd ondertr. 28-1-1714, gehuwd voor de kerk 14-2-1714 te Harderwijk (NH) met **Aart WARNERS**, 30 jaar oud, gedoopt (Ned.Herv.) op 19-1-1684 te Epe, begraven op 5-5-1723 te Harderwijk, zoon van **Warner MARTENS** en **Neeltje HENDRIKS**.

Generatie VIII

Wiechman PETERSEN, geboren voor 1608 te Hierden, begraven 28-5-1691 te Harderwijk.

Gehuwd voor de kerk (Ned.Herv.) 4-12-1650 te Harderwijk met **Engeltje MARTENS**, geboren te Hierden, gedoopt (Ned.Herv.) 2-9-1618 te Harderwijk, overleden na 1676, dochter van **Marten JANSEN** en **Janneken JANS**.
ORA Harderwijk¹, rec.boeken, fol. 227, dd 23-7-1692 Magescheid tussen de 6 kinderen van Wijchman Petersen en Engeltje Martens.

Generatie IX

Peter ROELOFS, geboren vóór 1571, overleden vóór 1630.

Gehuwd voor de kerk (Ned.Herv.) (1) in 1591 te Harderwijk met **Bartje EGBERTS**, overleden vóór 1608.

Gehuwd voor de kerk (Ned.Herv.) (2) 11-5-1608 te Harderwijk met **Berber LAMBERTS**.

Noot

1. ORA Harderwijk = Oud Rechterlijk Archief Gemeente Harderwijk

NIEUW

De werkgroep genealogie heeft weer een nieuwe klapper klaar. Het betreft ruim 9200 geboorten te Harderwijk, met opgave van de ouders, hun leeftijd, beroep en adres, voor zover die gegevens in de akten voorkwamen.

Bij elkaar is het een boekwerk in A-4 formaat van ruim 280 blz. inclusief een index op familienaam en voornaam.

Deze klapper is te bestellen bij Herderewich.

Prijs: € 19.50 plus € 3.50 voor verpakkings- en verzendkosten

De familie Cook oftewel Kok in Amerika. R. van Sonnen-Kost

Begin juli stond in een nieuwsgroep op internet, een vraag over Harmanus Hendrikus Kok en Anna Jongeneel. Dit echtpaar kwam mij bekend voor en ik heb een aantal gegevens kunnen zenden. Degene die de vraag stelde heeft nooit verder contact gezocht, maar wel ene Richard Cook uit Holland, Michigan. Het genoemde echtpaar bleek zijn overovergrootouders te zijn en ook hij was met onderzoek bezig om zijn familie uit te zoeken. Zo zijn we via e-mail, gegevens uit gaan wisselen. De gegevens kon ik weer doorspelen aan de heer Frits Kok uit Heerlen, die het onderzoek hier in Nederland heeft gedaan voor zijn familie en een familieboek heeft samengesteld¹. Als gegeven was er de emigratie van Harmanus Hendrikus Kok en Anna Jongeneel in 1873 naar Amerika en daar hield deze tak van deze familie dan wel mee op.

Op 2 november 2002 bleek Don, een broer van Richard, in Nederland te zijn. Don wilde met zijn vrouw Peggy graag even Harderwijk bezoeken. Veel tijd was er niet op zijn zakenreis, voor dit soort tripjes, maar ze wilden graag iets van Harderwijk zien. Aangezien ik iemand wist die heel kundig was met het kadaster van Harderwijk, kon ik daar mijn vraag neerleggen waar toen de Kleine Marktstraat huis 595 was zoals dat in de Volkstelling van 1838-1840 stond vermeld. Dat bleek het huidige nr.10 te zijn. Daar was Harmanus Hendrikus Kok dus geboren. Na zijn huwelijk zijn ze in de Luttekepoort-straat, huis 25 en ook huis 19, gaan wonen. Daar de toenmalige slager Schiffmacher bij veel aangiftes van geboorten van de kinderen aanwezig was, dacht ik wel dat het daar in de buurt zou moeten kunnen zijn.

Met al dat omnummeren in het kadaster is het geen peuleschilletje om uit te zoeken waar het dan werkelijk was, maar men kon mij vertellen dat het de huidige nummers 23 en 30 waren en inderdaad het pand naast en tegenover slagerij Schiffmacher.

Don en Peggy Cook bleken heel aardige mensen te zijn en ze hebben hun ogen uitgekeken in Harderwijk naar wat er allemaal nog uit de historie overgebleven was. Bijvoorbeeld de Ouderwetse Bakkerij van Kluiver in de Kleine Marktstraat die er ook al zo lang geleden was. In de Luttekepoortstraat slagerij Schiffmacher die nog steeds eenzelfde slagerij is van vader op zoon Schiffmacher.

We zijn gestart vanaf de molen en ik moet eerlijk bekennen, dat dit bezoek aan de molen ook mijn eerste keer was. Als je zo met toeristen

meeloopt, zie je echt Harderwijk met heel andere ogen en ontdek je zeker weer bepaalde mooie plekjes. Ik noemde al de molen, die alweer zo vertrouwd is in het Harderwijkse stadsbeeld en ook de Hortus of bijvoorbeeld de Vanghentoren.

Een handdoek met de Vischpoort er op en de nieuwe kalender met de oude afbeeldingen van Harderwijk mochten natuurlijk niet ontbreken. Ook het boekje Historisch Harderwijk, wandelend door de oude binnenstad is mee terug gegaan naar Amerika; alleen jammer dat er zoiets niet in het Engels te verkrijgen is. Ze hebben in ieder geval enige documentatie. Al met al is het een bijzonder leuke middag geworden met een door en door Amerikaans echtpaar met Harderwijkse voorouders.

Stamreeks:

Generatie 1

Harmanus Hendrikus Kok (geb. Harderwijk 1823) trouwt Anna Jongeneel

Generatie 2

Gerhardus Kok (geb. Harderwijk 1867) trouwt Gertrude Hidding

Generatie 3

Henry Cook trouwt Wilhelmina Ellemina Galien

Generatie 4

Orwin Seymour Cook trouwt Muriel Harriet Veurink

Generatie 5

Richard Evan Cook trouwt Marilyn Kay Johnson, begraven Holland, Michigan

Grafschrift van het Harderwijkse emigranten-echtpaar:
HERMANUS KOK, GEB. Aug. 23, 1823. OVERL. Jan 25, 1889
En Zyn Vrouw ANNA GEB. Maart 25, 1834. OVERL. Oct. 1, 1898

(begraven Holland, Michigan)

Noot

1. Dat boek is ook in de bibliotheek van Herderewich aanwezig

OPROEP

Het bestuur doet een dringend beroep op uw medewerking.

Wegens ziekte heeft onze secretaris, mevrouw S.P.J. Schoneveld-Jansen, noodgedwongen haar functie moeten neerleggen.

Wij danken haar voor haar inzet en wensen haar van harte beterschap.

Ons bestuur heeft dringend behoefte aan een nieuwe secretaris m/v

Wij verzoeken u eens rond te kijken in uw kennissenkring of misschien wel bij u zelf, naar een goede secretaris die uiteraard affiniteit heeft met de doelstellingen van onze vereniging.

Zonder bestuur = Geen vereniging

De werkzaamheden worden nu door onze voorzitter waargenomen maar dat moet natuurlijk niet te lang duren.

Wij weten dat er allerlei veel belangrijker dingen zijn maar ook deze vacature moet wel worden vervuld willen wij kunnen functioneren. Dus daarom, laat blijken dat u mee denkt en draag iemand aan die er plezier in heeft deze belangrijke post te vervullen.

Een vereniging met ruim 400 leden is een belangrijke partner in het overleg met de lokale overheid met betrekking tot behoud van het culturele erfgoed.

Dus nog éénmaal:

Gezocht:

**een gemotiveerde secretaris m/v voor onze
gezonde en groeiende vereniging**

Wij zien uw reacties met spanning tegemoet:
Herderewich, Postbus 210, 3840 AE Harderwijk of telefonisch door
N.C.R. de Jong Harderwijk, 0341 - 42 13 42